

Utbildning, yrke och inkomst bland iranska män i Sverige

**PIETER
BEVELANDER
OCH CHRISTER
LUNDH**

Pieter Bevelander är fil dr i ekonomisk historia och lektor vid IMER, Malmö högskola. Han har främst forskat kring frågor som rör invandrarnas ekonomiska integration.
pieter.bevelander@imer.mah.se

Christer Lundh är professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Hans forskning har rört olika aspekter av arbetsmarknadens och befolkningens förändringar sedan början av 1800-talet.
christer.lundh@econhist.gu.se

Artikeln har skrivits inom ramen för forskningsprojektet "Flyktingars chanser att få jobb – vad betyder lokala arbetsmarknader och lokala nätverk?" med stöd av Sveriges Kommuner och Landsting.

Kan en invandrargrupp vara ekonomiskt marginaliserad och välintegrerad på samma gång? Utgångspunkten i denna artikel är att det faktiskt finns invandrargrupper som uppvisar detta paradoxala mönster: en stor andel saknar sysselsättning, men de som väl lyckats få jobb är sysselsatta i genomsnittligt relativt högt kvalificerade yrken. Här diskuterar vi frågan utifrån tvärsnittsdata från 2003 för iranska män som är en genomsnittligt välutbildad grupp. Resultaten visar att det sker en selektion till arbete efter utbildningsnivå och att iranier arbetar i yrken med samma kvalifikationsnivå som infödda, dock med lägre inkomster.

Iranier är den fjärde största invandrargruppen i Sverige med totalt drygt 55 000 individer. Den moderna invandringen från Iran inleddes under 1960- och 1970-talen med att iranska studenter sökte sig till svenska universitet för att skaffa sig en högre utbildning. Kriget mellan Iran och Irak ledde till en mycket omfattande iransk invandring under andra hälften av 1980-talet. Den islamistiska regimens förtryck har också bidragit till att iranier sökt sig till andra delar av världen, bl a Sverige under 1980- och 1990-talen. I den iranska befolkningen i Sverige finns personer med olika bakgrund, t ex som gäststuderande, krigsflyktingar, etniska flyktingar (kurder) samt anhöriga (Eyrumlu 1997).

Liksom flera andra invandrargrupper från utomeuropiska länder har iranier en betydligt lägre sysselsättning än infödda (Lundh m fl 2002; Bevelander och Lundh 2007; Hosseini-Kaladjani 1997; Socialstyrelsen 1999). För gruppen iranska män som helhet slår den dåliga arbetsmarknadsanknytningen igenom i lägre genomsnittliga inkomster och sämre skydd i socialförsäkringssystemet. Om man däremot enbart ser till de iranska män som har arbete är skillnaden jämfört med infödda sysselsatta betydligt mindre, t ex när det gäller den genomsnittliga inkomsten eller yrkeskvalifikationsgraden (Bevelander och Lundh 2007).

I gruppen av iranska män finns sålunda en stor andel som saknar sysselsättning samtidigt som de som har jobb har en yrkesstruktur och inkomstnivå som ligger relativt nära mönstret för infödda män. Iranier tycks alltså på samma gång vara både marginaliserade och välintegrerade. Syftet med denna artikel är att diskutera tänkbara samband mellan utbildning, jobb, yrke och inkomst för en välutbildad invandrargrupp med problem att etablera sig på arbetsmarknaden. Vi avser inte att ge ett fullständigt svar på frågan om hur sambandet ser ut, utan att beskriva grundläggande förhållan-

	Grundskola	Gymnasium	Högskola, kortare	Högskola, längre
Samtliga				
Födda i Iran	11	46	18	25
Födda i Sverige	18	51	14	17
Sysselsatta				
Födda i Iran	7	42	19	32
Födda i Sverige	16	52	14	18

Tabell 1
Andelen män 25–60 år uppdelade efter högsta utbildningsnivå, bosatta i Sverige 2003. Procent

Källa: SCB.

den och diskutera möjliga samband. Valet av iranier som studieobjekt motiveras av att de mer än andra grupper verkar kännetecknas av den paradoxala kombinationen av en stor andel ej sysselsatta och en stor andel sysselsatta i högkvalificerade yrken.

Vi använder tvärsnittsdata från en individdatabas över personer i åldern 20 år och äldre som var folkbokförda i Sverige den 31 december 2003 (ca 7 miljoner individer). Databasen har skapats genom samkörning av olika register vid Statistiska Centralbyrån och i denna ingår uppgifter från utbildningsregistret, sysselsättningsregistret, yrkesregistret samt inkomst- och taxeringsregistret. Ur databasen har gjorts ett urval av män i åldern 25–60 år som var födda i Iran (21 030 individer) eller Sverige (1 894 071 individer).

1. Utbildning och sysselsättning

Bland män i åldern 25–60 år hade 59 procent av iranierna sysselsättning år 2003 medan motsvarande andel för infödda var 85 procent. Detta bekräftar resultaten i tidigare studier och offentlig statistik. Även om man kontrollerar för skillnader när det gäller ålder, civilstånd, barn i hushållet, utbildningsnivå och vistelsetid i landet finns en stor oförklarad skillnad mellan iranier och infödda (regressionen redovisas inte här). Oddset¹ att ha jobb år 2003 var ca tre gånger större för infödda än för iranska män i nämnda åldersgrupp.

Som framgår av tabell 1 hade iranska män en genomsnittligt högre utbildning än infödda män år 2003. En betydligt mindre andel iranier var lågutbildade och fler hade kortare eller längre eftergymnasial utbildning. Medan en tredjedel av gruppen infödda män hade eftergymnasial utbildning, var motsvarande andel för iranier 43 procent.

Det är väl känt att individens utbildningsnivå har en allmänt positiv effekt på invandrars ekonomiska integration, t ex när det gäller jobb och inkomster (Chiswick 1978; Borjas 1994; Rooth 1999; Bevelander 2000; Lundh m fl 2002). För iranier finns det emellertid en positiv tilläggs effekt av

¹ Oddset = $p/(1-p)$, där p är sannolikheten för utfallet. Relationen mellan oddsen för två grupper, den s k oddskvoten, kan för små sannolikheter tolkas som den relativa risken.

Tabell 2
Andelen sysselsatta män 25–60 år uppdelade efter ekonomisk sektor, bosatta i Sverige 2003. Procent

	Offentlig- anställd	Privat- anställd	Egenföre- tagare
Födda i Iran	29	50	21
Födda i Sverige	22	68	10

Källa: SCB.

Tabell 3
De tio vanligaste yrkena för iranska och infödda män 25–60 år, bosatta i Sverige 2003. Procent

Födelse/land/Yrke	Andel
Födda i Iran	
Fordonsförare	12,5
Vård- och omsorgspersonal	10,0
Hälso- och sjukvårdsspecialister	4,9
Civilingenjörer, arkitekter m fl	4,8
Ingenjörer och tekniker	4,6
Dataspecialister	3,8
Montörer	3,2
Försäljare, detaljhandel; demonstratörer m fl	2,7
Handpaketerare och andra fabriksarbetare	2,7
Chefer för mindre företag och enheter	2,1
Födda i Sverige	
Ingenjörer och tekniker	6,3
Säljare, inköpare, mäklare m fl	6,0
Byggnadshantverkare	4,5
Fordonsförare	4,5
Byggnads- och anläggningsarbetare	4,3
Dataspecialister	3,5
Civilingenjörer, arkitekter m fl	2,9
Chefer för mindre företag och enheter	2,8
Chefer för särskilda funktioner	2,7
Maskin- och motorreparatörer	2,7

Källa: SCB.

högre utbildning på oddset att vara sysselsatt (jämfört med infödda). Relativt landsmän som hade enbart grundskoleutbildning var oddset att vara sysselsatt dubbelt så högt för iranier med gymnasie- eller kortare högskoleutbildning och tre gånger så högt för dem med universitetsutbildning.

Detta innebär att selektionen till arbete skiljer sig mellan iranier och infödda. Om de högutbildade var överrepresenterade bland iranska män i allmänhet 2003, var överrepresentationen ännu större bland de sysselsatta (se tabell 1). En möjlig tolkning av detta fenomen är att formell utbildning har varit viktigare för iranier än för infödda när det gäller att komma för-

	Yrkeskvalifikationsnivå			
	1	2	3	4
Födda i Iran	8	54	15	23
Födda i Sverige	4	52	26	18

Källa: SCB.

Tabell 4
Andelen sysselsatta män 25–60 år uppdelade efter yrkets kvalifikationsnivå enligt SSYK 96, bosatta i Sverige 2003. Procent

bi hinder i samband med inträdet på arbetsmarknaden. Ett sådant hinder kan vara att invandrarens utbildning värderas lägre än dess formella nivå av svenska arbetsgivare på grund av svårigheten att översätta utländsk utbildning till svensk standard, språksvårigheter eller diskriminering. Man kan också tänka sig att högre utbildade invandrare har lättare att integreras på svensk arbetsmarknad därför att de har bättre språkkunskaper och genom att språk- och kulturspecifika skillnader spelar en mindre roll inom högre kvalificerade och certifierade yrken (t ex tekniker, medicinska yrken). Resonemanget stöds av resultatet i Bevelander och Dahlstedt (2007) att det finns en positiv tilläggseffekt av yrkesutbildning relativt en generell utbildning på oddset att ha arbete.

2. Yrke och inkomster

Liksom flera utomeuropeiska invandrargrupper är iranier överrepresenterade bland anställda i offentlig sektor och i egenföretagande (se tabell 2). Som framgår av tabell 3 över de tio vanligaste yrkena för iranska och infödda män rör det sig i båda fallen mestadels om kvalificerade yrken, men med skillnader i ett par avseenden. Iranier är t ex mer koncentrerade till ett par yrken (fordonsförare och vård- och omsorgspersonal). Bland iranier är det också vanligare med anställning i lågt kvalificerade yrken som handpakterare och fabriksarbetare, medan det är mycket ovanligt med arbete som byggnadshantverkare.

SSYK (Standard för svensk yrkesklassificering) rangordnar olika yrkesområden i en hierarki från 1 till 4 som överensstämmer med en fyrgradig utbildningsnivåklassning.² Yrkeskvalifikationsnivå 1 omfattar yrken utan krav på utbildning, nivå 2 kräver gymnasiekompetens, nivå 3 kortare högskoleutbildning (eller gymnasium med påbyggnad), samt nivå 4 längre högskoleutbildning och akademisk examen. Den *genomsnittliga* yrkeskvalifikationsnivån är tämligen lika för iranier och infödda. Iranier är dock överrepresenterade i låg- och högkvalificerade yrken och underrepresenterade framför allt i yrken på kvalifikationsnivå 3 (se tabell 4).

I tabell 5 redovisas antalet sysselsatta män i åldern 25–60 år uppdelat på utbildnings- och yrkeskvalifikationsnivå. Om det inte funnits något

² En mer fingradig uppdelning av yrken efter kvalifikationsnivå skulle möjligen ha visat större skillnader mellan iranier och infödda, men vi har valt denna fyrgradiga skala därför att den korresponderar med utbildningsnivåerna.

Tabell 5
Antalet iranska och
infödda män 25–60
år, uppdelade
efter utbildningsnivå
och yrkesklass, bosat-
ta i Sverige 2003

	Yrkeskvalifikationsnivå			
	1	2	3	4
Födda i Iran				
Grundskola	173	512	33	17
Gymnasium	478	3 174	333	174
Högskola kort	102	953	444	343
Universitet	60	643	701	1 783
Födda i Sverige				
Grundskola	18 617	183 711	30 673	5 712
Gymnasium	35 845	507 147	171 779	48 210
Högskola kort	3 017	49 516	105 934	53 237
Universitet	1 393	22 217	76 445	163 745

Anm: Yrkeskvalifikationer för yrkesområden enligt Standard för svensk yrkesklassificering (SSYK).

Källa: SCB.

samband alls mellan utbildning och yrke borde antalet individer i varje cell bestämmas av marginalfördelningen för raderna och kolumnerna. Eftersom vi vet att utbildnings- och yrkesklassificeringen konstruerats för att korrespondera, förväntar vi oss i stället att det ska finnas ett samband. Den genomsnittliga korrelationen³ är 0,73–0,74, vilket bekräftar att det finns ett samband som uttrycks av diagonalen i tabellen. Som framgår är överensstämmelsen mellan utbildnings- och yrkeskvalifikationsnivå dock liten när det gäller den lägsta kombinationen. Varken bland iranier eller infödda arbetar merparten av de lågutbildade i yrken utan utbildningskrav.

Diagonalen i tabellen uttrycker ett samband mellan utbildning och yrkeskvalifikation som kan betecknas som meritokratiskt. Genom att skaffa sig ”rätt” utbildning får man tillgång till ett givet yrke. Avvikelser från detta mönster kan vara av olika slag. En överrepresentation i cellerna över diagonalen visar att många individer har yrken som är mer kvalificerade än vad den egna utbildningen svarar mot. Detta i sin tur kan bero på att individer ackumulerat humankapital genom vidareutbildning och arbete, samt gjort yrkeskarriärer i företag eller via arbetsmarknaden. Som framgår av tabell 5 har förhållandevis många infödda yrken över den personliga utbildningsnivån, framför allt bland dem med grundskole- och gymnasieutbildning.

Iranier visar däremot upp det motsatta mönstret med en överrepresentation i cellerna under diagonalen. Förhållandevis många arbetar i yrken som ligger en eller två nivåer under den egna utbildningsnivån. Detta indikerar att det för invandrare krävs högre utbildning för att komma över de hinder som finns för att få arbete, t ex så att man måste signalera starkare om den

³ Här avses den genomsnittliga korrelationen för hela tabellen.

Tabell 6
Effekter av födelse-
land på oddset att
vara sysselsatt
i olika yrken 2003.
Män 25–60 år. Logis-
tisk regression,
oddskvoter

	Yrkeskvalifikationsnivå			
	1	2	3	4
Födda i Sverige	1,00	1,00	1,00	1,00
Födda i Iran	2,67	2,22	0,41	0,86

Anm.: Alla oddskvoter är signifikanta på 1-procentsnivån.

Källa: SCB och egna beräkningar.

egna kompetensen för att komma ifråga för en anställning eller genom att det går snabbare för invandrare med ett större humankapital att få arbetsmarknadsförankring. Det pris man i många fall får betala, i vart fall initialt, är att arbeta i ett yrke med en kvalifikationsgrad som är lägre än den egna utbildningsnivån.

Tabell 6 visar effekten av födelse-land på oddset att vara sysselsatt inom ett visst yrkeskvalifikationsområde, uttryckt som oddskvoter för iranier och infödda. Separata regressioner har gjorts för varje yrkeskvalifikationsnivå och riskpopulationen har utgjorts av de individer som enligt klassificerings-systemet borde kunna kvala in för ett givet yrke. Tänkbara för yrkesnivå 1 är sålunda samtliga individer, för nivå 2 samtliga med minst gymnasieutbildning, för nivå 3 de med minst kortare högskoleutbildning och för nivå 4 de med längre högskoleutbildning. Infödda utgör referenskategori för respektive nivå.

Tabellen visar att oddset att vara sysselsatt inom yrkesområde 1 eller 2 var dubbelt så stort för iranier som för infödda, medan det var något mindre för de högst kvalificerade yrkena. Detta styrker intrycket från hur samtliga sysselsatta iranier fördelas mellan utbildnings- och yrkesområden i tabell 5; att iranier i förhållande till sin utbildning är sysselsatta i yrken med en lägre kvalifikationsgrad. Här finns en överensstämmelse med resultatet i en studie om yrkesmobiliteten för fyra flyktinggrupper, bl a iranier, av Ekberg och Rooth (2005). De finner att det sker en initial sänkning av yrkesstatus vid invandringstillfället, men därefter en över tid tydlig förbättring. De visar också att en längre akademisk utbildning från hemlandet har en positiv effekt på sannolikheten att behålla yrkesnivån.

Inledningsvis nämndes att inkomstskillnaden mellan infödda och iranier är stor i genomsnitt. Detta beror på att en så stor andel av de iranska männen är utan sysselsättning. Om man enbart jämför individer som är sysselsatta minskar skillnaderna betydligt. Om man för att utesluta individer som deltidsarbetar eller är utan arbete delar av året sätter en nedre inkomstgräns som motsvarar två basbelopp, 76 000 kr, har iranier i genomsnitt 18 procent lägre inkomst än infödda. Med kontroll för individuella skillnader minskar skillnaden till 10 procent. Två basbelopp torde emellertid vara för litet för att utesluta alla individer som varit utan sysselsättning delar av året eller arbetat deltid. Med vägledning av minimilönerna i den kommunala

Tabell 7
Inkomstskillnad
mellan iranska och
infödda män 2003

Inkomstläge	
76 000 kr +	
alt 1	-18 %
alt 2	-10 %
190 000 kr +	
Alt 1	-6 %
Alt 2	-7 %

Anm: Alt 1 = utan kontroll för övriga individuella skillnader. Alt 2 = med kontroll för ålder, ålder i kvadrat, civilstånd, invandringsperiod, utbildningsnivå, yrkeskvalifikationsnivå. Alla resultat är signifikanta på 1-procentsnivån.

Källa: SCB och egna beräkningar.

sektorn tas endast individer med som tjänade minst 190 000 kr år 2003 (motsvarande fem basbelopp). För sysselsatta med sådana årsinkomster har iranier i genomsnitt 6–7 procent lägre inkomst än infödda.

3. Avslutande kommentarer

Avslutningsvis vill vi betona att våra resultat gäller iranska män, inte invandrare i allmänhet. Det finns en stor skillnad mellan olika invandrargrupper, även bland dem som huvudsakligen kommer till Sverige av flyktingskäl. Det finns stora skillnader i utbildningsnivå och yrke i hemlandet, vilket med stor sannolikhet påverkar valet av yrkesområde i Sverige. Även skillnader i utbudet av lediga jobb vid invandringstillfället bör ha spelat roll för i vilken sektor olika invandrarkohorter fått jobb.

Gruppen iranska män uppvisar ett vid första påseendet paradoxalt mönster på svensk arbetsmarknad. Å ena sidan står en stor andel av gruppen utanför arbetsmarknaden och saknar sysselsättning. Eftersom detta får följdverkningar när det gäller inkomster, bostäder och socialförsäkrings-systemet leder det till att den ekonomiska integrationen för dessa individer, och gruppen iranier som helhet, går långsammare än om deras arbetsmarknadsanknytning varit större. Å andra sidan är de iranier som har arbete förhållandevis väl integrerade i socioekonomiskt avseende. De skiljer sig något från infödda i fördelningen mellan olika ekonomiska sektorer och yrken, vilket torde ha sin grund i en kombination av gruppens allmänna och etniska humankapital och yrkesstrategier och av att invandrare har lättare att få jobb i de delar av ekonomin som växer. Det är emellertid slående att den genomsnittliga yrkeskvalifikationsgraden inte skiljer sig mellan iranier och infödda, medan vissa skillnader finns när det gäller fördelningen mellan enskilda yrkesområden och kvalifikationsnivåer. I förhållande till sin utbildningsnivå har iranier i allmänhet hamnat i yrken med rätt kvalifikationsnivå, men jämfört med infödda män finns det en tendens att iranier återfinns i för lågt kvalificerade yrken. Inkomstmässigt tjänar en iranier

med heltidsarbete utan arbetslöshetsperioder under året ca 6–7 procent mindre än en infödd i motsvarande situation.

Denna statistiska kartläggning av olika aspekter av iranska mäns arbetsmarknadsförankring tyder på att det finns barriärer som hindrar ett arbetsmarknadsinträde. Iranier med högre utbildning har dock en större chans än lägre utbildade landsmän att få ett jobb. Väl inne på arbetsmarknaden hamnar iranier i huvudsak enligt meritokratiska principer i yrken vars kvalifikationsgrad motsvarar individens utbildningskompetens, men tendensen finns att iranier hamnar i lägre kvalificerade yrken samtidigt som tendensen för infödda är att hamna i högre kvalificerade yrken.

Man kan tänka sig att selektionen av iranier in i jobb sker enligt två slags mekanismer. För det första kan man tänka sig att det rör sig om en självselektion. Iranier är en välutbildad grupp och man kan förvänta sig att personer med högre utbildningar är mindre benägna att arbeta i yrken med lägre kvalifikationsgrad. Det finns dock inget stöd i vår undersökning för en preferensstyrd självselektion. Oddset att arbeta i lågkvalificerade arbeten är högre för iranska män jämfört med infödda, och iranska män med hög utbildning finns representerade i samtliga lägre kvalificerade yrkesområden. Därmed är inte sagt att iranska män helt skulle sakna preferenser för vissa typer av jobb, men vi kan inte belägga detta i denna studie.

För det andra kan det röra sig om faktiska hinder som gör det svårare för iranska män (och förmodligen andra invandrare) att gå från utanförskap till arbete. Det faktum att högre utbildning ökar chansen att ha jobb för iranska män gör följande hypotetiska resonemang möjligt. Hindret kan utgöras av att arbetsgivare värderar utländskt humankapital lägre än inhemskt eller har svårare att översätta utländska utbildningar till ett svenskt sammanhang. I båda fallen kan bedömningen bero på bristande information eller uttrycka ett diskriminerande beteende. Hindret kan också utgöras av att invandrarens humankapital måste anpassas till förhållandena i det nya hemlandet. Här är det rimligt att anta att högutbildade har lättare att lära sig det inhemska språket och anpassa sig till normer och regler på arbetsmarknaden. Att iranier med högre utbildning har lättare att få jobb kan tolkas som att det krävs en starkare signal om kompetens för att få ett arbete om man står utanför arbetsmarknaden.

Det sker alltså en selektion på utbildningsnivå vid inträdet på arbetsmarknaden, vilket gör att högre utbildade iranska män har större sannolikhet att ha jobb än lägre utbildade landsmän, men jämfört med sin utbildningsnivå arbetar de i alltför lågt kvalificerade yrken och har lägre inkomster än infödda. Att mer i detalj studera de mekanismer som utestänger från arbetsmarknaden och förhindrar en uppvärdering av invandrades humankapital är en av flera viktiga uppgifter för integrationsforskningen.

REFERENSER

- Bevelander, P (2000), *Immigrant Employment Integration and Structural Change in Sweden, 1970-1995*, Lund Studies in Economic History 15, Lunds universitet.
- Bevelander, P och IDahlstedt (2007), "Where and What! The Effect of Home versus Host Country Education and General versus Vocational Education on the Employment Integration of Immigrants in Sweden, 2003", manuskript, IMER, Malmö Högskola.
- Bevelander, P och CLundh (2007), "Employment Integration of Refugees, The Influence of Local Factors on Refugee Job Opportunities in Sweden", Discussion Paper 2551, IZA, Bonn.
- Borjas, G (1994), "The Economics of Immigration", *Journal of Economic Literature*, vol 32, s 1667-1717.
- Chiswick, B (1978), "The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men", *Journal of Political Economy*, vol 86, s 897-921.
- Ekberg, J och D-O Rooth (2005), "Yrkesmobilitet för fyra invandrargrupper", i Olsson, L (red), *Invandring, invandrare och etniska relationer i Sverige 1945-2005, Årsbok från forskningsmiljön AMER vid Växjö universitet*, Växjö University Press, Göteborg.
- Eyrumlu, R (1997), *Iranier möter Sverige*, Carlssons Förlag, Stockholm.
- Hosseini-Kaladjani, H (1997), *Iranians in Sweden, Economic, Cultural and Social Integration*, Stockholm Studies in Sociology, Stockholms universitet.
- Lundh, C, L Bennich-Björkman, R Ohlsson, P J Pedersen och D-O Rooth (2002), *Arbete? Var god dröj! Invandrare i välfärdssamhället*, SNS Förlag, Stockholm.
- Rooth, D (1999), *Refugee Immigrants in Sweden, Educational Investments and Labour Market Integration*, Lund Economic Studies, Lunds universitet.
- Socialstyrelsen (1999), *Social och ekonomisk förankring bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*, SoS-Rapport 1999:9, Stockholm.